

Aila Mielikäinen:

Puhekielen varieteetteja

Paikallis- t. aluemurretta

1) *Jos ei harrastaasim mitää, lukis vaan kaikem päivää ni, minkälaanen sitä sitte olis - - se olis silloin erakko vois sanuaj jotta on - - yks erakko jos, täytyy ilimam muuta täytyy koululaasella olla harrastuksia, ja melekeen sanompa jot poikkeuksetta niitä onki, ainakij jonkillaisia harrastuksia kaikilla (17-vuotias lapualainen koulupoika).*

Aluepuhekieltä

2) *Helsinkiläisetki sannoo et se om mukava tullaj Jyväskylää sinne ainaki eksyy että ku ei tiiä, ku se joka päivä o erilaiset, suunnat tuolla katuloilla että, että ku ei tiiä oi-keem mihim paikkaa, mihin suuntaa saa ajaa aamulla ja mihi illalla ja, hyvääm paikkaaj jättää autosan ni ei pääsek kuv viikom päästä poes siitä - - sehä kulukee tuo liikennem melekeen kaikki tuo keskustan kautta mikä pohjosiinkim menee (38-vuotias jyväskyläläinen mies).*

Yleispuhekieltä

3) *Kyllä mulla kovastip prosyyreita on ja, en nyt osaas sanoom mä, välillä jo aattelin et mä taidan siirtääs sen (matkan) syksyyn että, jos menis vasta seuraavana syksynä siin-o, siin-o niin suuri ero lähtees syksyllä et täältä on ihana lähtees syksyllä etelään koska tääl-on - - harmaata ja pimeetä mut minusta se on se takasintulo nii ankeeta että en tahdop päästä, vauhtii ollenkaa - - (41-vuotias jyväskyläläinen nainen).*

Puhuttua yleiskieltä

4) *(Äänilevyjä hoidetaan) ilmam muuta, kunnollisilla puhdistuksilla aina ennen soittoa, ja, ei missään tapauksessa, auringovalolle eikä, kohdellampuille, alttiina, ja, aivan, hämmästyttävää on kuinka monet ihmiset aivan, tiedostamattaan pilaavat, auton takaikkunalla, sekä kasetit että levyt, koska, varsinkin kesällä jos sattuu aurinko pais- taaj ja keväällä ja syksyllä nin, ne o ilmam muuta silloin pilalla, taikka lämpöpatteril läheisyydessä (35-vuotias jyväskyläläinen nainen).*

Ensimmäisen näytteen kieli on vielä muutaman piirteen perusteella (*minkälaanen, sanua, iliman*) tunnistettavissa eteläpohjalaiseksi. Vaikka se ei ehkä täysin vastaa viime vuosisadalla puhuttua murretta (sanaston puolesta tämä ei olisi mahdollistakaan), sitä voi mielestäni hyvin nimittää yhä **paikallis- tai aluemurteeksi**.

Toisesta näytteestä näkyy yhä itämurteisuus (*sannoo, ei tiiä, katuloilla*), jopa sa- volaisuus (*poes*), mutta sen tarkemmin kielimuotoa ei pysty alueellisesti määrittä-

mään. Se on siis jo tasoittunutta murretta, ja kuulijan tietämyksestä ja tietoisuudestakin riippuu, pitääkö sitä murteena vai ei. – Oma ongelmansa on tietenkin myös se, hyväksytäänkö murre-sanaa enää lainkaan käytettäväksi normittamattomasta puhekielestä vai tarkoitetaanko sillä aina vanhoja aluemurteita, siis pääasiassa viime vuosisadan kieltä. Esimerkiksi Englannissa on *dialect*-termi jouduttu puhdistamaan maalaisesta, sivistymättömästä ja karkeasta sivuvivahteestaan, kun sosiolingvistit ovat tarvinneet sitä kaupunki- ja sosiaalimurteiden nimityksenä (*urban, social dialects*). Jos murre määritetään yhä alaryhmittäin tunnistettavaksi alueelliseksi puhesuomen muodoksi (sydänhämäläiseksi, eteläpohjalaiseksi, pohjoissavolaiseksi), sopinee ”yleishämäläisen” tai ”yleissavolaisen” tai vain länsi- ja itämurteisen puhekielen nimitykseksi **aluepuhekieli**. Tässä suhteessa ei murteiden ja aluepuhekielten raja ole kovinkaan selvä, sillä jonkin murteen voi tunnistaa muutaman äännepiirteen ja sanan tai intonaation perusteella, toisia taas on vaikeampi paikantaa ja näin ollen myös erottaa aluepuhekielistä.

Kolmas näyte ei ole vielä yleiskieltä, mutta sitä ei voi pitää myöskään aluepuhekielenä, sillä sen perusteella ei voi enää päätellä, mistäpäin Suomea puhuja on. **Aluepuhekielen ja yleiskielen väliin jää siis joukko kielimuotoja, jotka sisältävät murteiden laajalevikkisimpiä äänne- ja muotoasuja.** Nämä kielimuodot valtaavat ilmeisesti yhä enemmän alaa muilta puhekielen muodoilta, ja niiden nimitykseksi sopisi käsitykseni mukaan **yleispuhekieli**, jos edellytetään, että puhekielellä tarkoitetaan normittamatonta puhuttua kieltä.

Viimeinen näyte on äänne- ja muotorakenteensa puolesta hyvin lähellä yleiskieltä. Puhujan epävirallisinta kieltä se ei selvästikään ole, sillä jopa sanasto ja lauserakenteet ovat virallisemmän esittelytyylin mukaisia. Äänne- ja muotopiirteisiin on kuitenkin päässyt yllättävästi lyhyt infinitiivityyppi (*sattuu paistaan*, jota saman haastateltavaryhmän naiset eivät erityisemmin suosi (osuus 10 % - miehillä 23 %).

Äänne- ja muotorakenteeltaan normitetun yleiskielen käyttö lähikielenä, siis yksilömurteena, lienee vähäistä. Kirjakieli on meillä selvästi ollut puhutusta kielestä erillinen kielimuoto, eivätkä asenteet näytä tukevan sen yleistymistä puhekieleksi, vaikka murteet tasoittuvatkin. Myös tähänastiset sosiolingvistiset tutkimukset osoittavat suomalaisten kielellisen repertoarin vaihtelevan epävirallisissa tilanteissa aluemurteista neutraaliin yleispuhekieleen, joka ainakin muutamissa äänne- ja muotopiirteissä poikkeaa kielioppien normeista.